В.С. Прокопчук,
м. Кам'янець-Подільський

Шевченкіана Миколи Магери

У статті аналізується вплив життєвого подвигу і поезій Великого Кобзаря на життя і творчість письменника М.Н. Магери.

Ключові слова: *Тарас Шевченко, «Кобзар», Поділля, Кам'янець-Подільський, поезії.*

Микола Никанорович Магера – український письменник, член Національної спілки письменників України, подолянин–дунаївчанин.

Народився в с. Могилівка (з 1958 року – частина Дунаївців) 1 вересня 1921 року. Тут здобув середню освіту. Воював у роки Великої Вітчизняної війни, нагороджений орденом Слави ІІІ ступеня, бойовими медалями. Закінчив Київський державний університетімені Т. Шевченка, викладав українську мову та літературу, був директором школи робітничої молоді у Віньківцях, завідував кабінетом української та російської мов Хмельницького обласного інституту удосконалення вчителів, працював інспектором шкіл обласного відділу народної освіти, викладачем Хмельницького педагогічного училища. Лауреат премій іменіМелетія Смотрицького, Богдана Хмельницького, відзначений медаллю А.С. Макаренка.

Писати почав ще в шкільні роки. У його літературному доробку – 26 окремих видань: «Мати» – 1971; «Журавка»–1973; «Чубчик» – 1982; «Юрасик» – 1984; «Друзі» – 1988;«Добра дівчинка»– 1988; «Кам'янецькими стежками» – 1989; «Батіжок» – 1990; «Хлопчаки» – 1990; «Зелені паляниці» – 1991; «Хитрий горобчик» – 1993; «Читаночка» – 1995; «З давніх літ» – 1995; «Привіт тобі, сонце!»– 1995; «Казки»– 1996; «Казка про Хоробрих з Найхоробріших» – 1997; «Вибрані твори» – 1998; «Мій Т. Шевченко»– 2002; «Безсмертний корінь» – 2003; «Моє воскресіння»–2003; «Їх щастя попереду» – 2003; « Маленька хрестоматія» – 2004; «Пісня про кохання» – 2005; «Дві повісті»– 2005; «Квітка папороті» – 2006. Здебільшого – це оповідання для дітей. Є і повісті, поезії. Торкнувся він також життя і творчості Тараса Шевченка. На жаль, його художнє слово обірвалося саме на вершині досконалості – 12 червня 2006 року Микола Магера покинув світ земний. Покинув і Хмельницький, де прожив більшу частину життя, щоб

повернутись у Дунаївці, ближче до родичів, друзів, до своїх вдячних читачів. Він застиг у мармурі: за робочим столом, аркушем паперу,з ручкою, очі в задумі, відбувається процес творчості. Але вже позаземної…

Про Миколу Магеру його літературний доробок написано чимало. Біобібліографічний покажчик «Рідний край у творах Миколи Магери» (2011) зафіксував 34 публікації про життя і літературну працю письменника, але жодної про його шевченкіану[8, с. 51 – 53]. Тому й робимо спробу прослідкувати роль і місце Тараса Шевченка в житті і творчості письменника Миколи Никаноровича Магери.

Хтось називає його дитячим письменником, бо в жанрі казки, оповідання вихлюпував ніжну душу, ділився тонкимиспостереженнями за природою – рослинами, птахами, квітами. А ще в них – багатолітні психолого-педагогічні спостереження за дітьми, глибоке бачення їх внутрішнього світу, що робить його твори «дитячими», близькими дитячому світорозумінню, отже – про дітей і для дітей.

Однак не варто обмежувати діапазон творчих захоплень і можливостей Миколи Никаноровича, так би мовити, дитячим жанром. Його дитячі твори повчальні й для дорослих. Візьміть хоча б «Казку про Хоробрих з Найхоробріших». Чи не є то філософія нинішнього життя? Чи не кличе він нас, дорослих, стати тими ж Хоробрими з Найхоробріших у битві за нове життя? А його оповідання – сповіді про пережите в дитинстві, на фронті, у часи колективізації, голодомору, репресій?

Або взяти поезії, особливо – воєнних літ. Або – повісті, публіцистику. Маємо справу з митцем, який сказав своє слово в літературі і посіяв не одну мудру думку, не одне образне слово успраглий ґрунт нашої духовності.

Під час однієї із зустрічей (а скільки їх було очікуваних і приємних!) заговорили про Т.Г.Шевченка. Бо тільки що повернувся з колегами – працівниками відділу освіти та директорами шкілДунаєвецького району з Канева, с. Шевченкове, поклонився землі, яку сходив Тарас малими босими ногами. Враження переповнювали. Якось поволі і я, і Микола Никанорович почали пригадувати все, що пов’язане в особистому й творчому з Великим Тарасом. Ходили вулицями

рідних Дунаївців, кланяючись знайомим, і розмовляли. Бо і цього разу, як сказав В.Женченко,

... Вогонь розмов наш не прив'яв,
Усе говоримо - це ж треба!
Не наговоримось ніяк!

Зійшлись на тому, що в кожного –свій Т. Шевченко, своє його сприйняття, оцінки, свій дотик і певне віддзеркалення в житті та праці.

З великим інтересом слухав розповідь письменника про його Тараса Шевченка. А він відкрився йому давно. Ще з дідусевої науки. Та, власне, перегорнемо сторінки творів Магери М. Н., заглянемо в пережите, передумане.

У повісті «З давніх літ» згадує, що вперше почув про Т. Шевченка ще в дошкільні роки, у дідусевій хаті в Слобідці Іванковецькій, де в більшій її частині, у світлиці, розташовувалась сільська початкова школа. Слухав, як учитель декламував його вірші, як «шпорталися» в поезіях Кобзаря учні, бо ще не вміли добре читати. Лише одна дівчинка так гарно декламувала, ніби співала пісню:

«Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть...».

На тому уроці вперше почув слово «Кобзар» і побачив ту святу для нашого народу книжку Т.Г.Шевченка. Закінчує Микола Никанорович розділ «Дідова школа» словами: «У тій дідовій школі я справді навчився читати...». Йому вчитель навіть «дозволив тримати і читати по складах «Кобзар» Тараса Григоровича Шевченка»[3].

А потім, коли став школярем, вивчав твори Т. Шевченка з першого класу, читав його вірші під час шевченківських свят. Поступово в свідомості майбутнього письменника карбувалися ім'ята думи Тараса.

У часи лихоліття, коли німецькі фашисти плюндрували Поділля, юнаку вірші «Тарасе» (13.09.1943 р.) молить:

Встань, Кобзаре, встань з могили,
Встань і подивися:
Ще одним хоч до народу словом озовися!

Може мій народ проснеться,
Візьметься за зброю,
Як не собі, то нащадкам
Відвоює волю...

Значно пізніше, у 90-і, цей вірш побачив світу збірках М. Магери «Я хочу жити» (1990), «Привіт тобі, сонце!» (1995)[6; 7]. У тих збірках є ще одне «Слово» до Кобзаря:

Тарасе рідний і гнівний,
Для ворогів й тепер страшний,
Явись до мене у хатину
І влий у мозок свою силу,
І дай-но музу невеселу,
Але гнівну! Щоб затремтіли
Фашисти в краю моїм ріднім
Від слів гарячих й полетіли
У прірву чорну, домовину!

(1943).

На фронті М. Магера не раз читав напам’ять твори Т.Г. Шевченка і солдатам, і офіцерам.

Пізньої осені 1944 року в поїзді, що ніс його з Карельського перешийка до Сандомирського плацдарму, написав свого «Заповіта». Він звертався до друзів, щоб, коли загине від ворожої руки, поховали при стежці. А щоб легше було лежати на чужині, посипали на груди святої землі з України, яку носив у платочку, беріг, як святиню.

А потім, під час навчання в Київському державному університеті імені Т.Г. Шевченка, у школах та педучилищі, де викладав українську мову і літературу, під час багатолітньої праці методистом обласного інституту удосконалення вчителів, інспектором шкіл обласного відділу народної освіти, спілкування з Т.Шевченком поглибилось, благотворно відбившись на творчості Миколи Магери – письменника. Він став палким його прихильником і популяризатором.

1961 і 1964 років, коли в Україні широко відзначали 100-річчя з дня смерті і 150-річчя від дня народження Т.Г.Шевченка, очолював секцію літератури і мистецтва Хмельницького обласного товариства «Знання». На його плечі лягла участь Товариства в підготовці й проведенні в області цих знаменних дат.З того часу зберігся великий плакат «Вічно живий у пам'яті народній», випущений товариством «Знання» накладом 3 тис. прим. Його редактором був Микола Никанорович. Тоді чи не вперше було визначено маршрут Т. Г. Шевченка на Поділлі. За вказівкою голови обласного товариства «Знання», завідуючого обласним відділом народної освіти С.Д. Бабишина шлях, яким восени 1846 року їхав молодий Т. Шевченко до губернського Кам'янця–Подільського, школяріобсадили деревами. Правда, тоді ще не був уточнений маршрут, йшли дискусії з цього питання, які, до речі, не завершилися й досі, тому були й помилки. Але дерево, де б воно не було посаджене, а тим більше – з такими добрими намірами, то завжди добре. Простимо тогочасникам їх «помилку».

У М. Н. Магери зберігається Грамота (єдина в області) за підписом М.П. Бажана, голови урядового ювілейного комітету, якою відзначена його активна участь у підготовці та відзначенні 150-річчя Т.Г. Шевченка. І це – цілком заслужено. Тоді секція літератури і мистецтва обласної організації товариства «Знання» проводила тижні Кобзаря в районах, надіслала на місця розмножені на ротаторі лекції, які підготували Микола Магера, Раїса Молчанова, АнатолійСваричевський та інші лектори.

Свої знання творчості Кобзаря і досвід просвітника втілив у створеній у Хмельницькому педучилищі кімнаті–музеї Т. Г. Шевченка – 14 стендах, багатьох вітринах, альбомах,папках. І хоч у ті часи розгорталася форсована русифікація навчального процесу, Микола Никанорович продовжив у педучилищі декади української мови та інші заходи, про що повідомляли газети «Радянська освіта», «Радянське Поділля», «Корчагінець», «Літературна Україна».

Найвищоговияву шевченкіана Миколи Магери зазнала в повісті «Кам'янецькими стежками», яка 1989 року в Хмельницькому поліграфвидаві вийшла накладом у 5 тис. прим. [4]. У ній письменник розповів про перебування Т.

Шевченка восени 1846 року в Кам'янці–Подільському. Не раз звертався письменник до видавництв «Молодь», «Веселка», журналів «Вітчизна», «Жовтень» з пропозицією про видання повісті, але йому щиро радили з огляду на час не спішити з публікацією, не ускладнювати собі життя...

Наприкінці 80-х,коли трохи розвиднілось на літературному небокраї, світлим промінням пробилась раніш «неактуальна»література, книги про рідний край. Появаповісті «Кам'янецькими стежками» привернула увагу не тількиподолян. Посипались рецензії, відгуки. Високо поцінував її Олесь Гончар. У листі 31 березня 1990 року писав:«Шановний Миколо Никаноровичу! Дякую за книжку, за талановите відтворення тих місць, які і я колись мав щастя бачити. Сподіваюсь, що читачі належно оцінять Вашу працю, яка знайомить нас так переконливо з перебуванням Шевченка в Кам'янці–Подільському і з рідкісними піснями, що йому там відкрились». Петро Жур, відомий шевченкознавець із Ленінграда, 14 березня того ж року написав українською мовою: «Сердечне спасибі Вам і за повість «Кам'янецькими стежками». Я свого часу, працюючи над «Думою про вогонь», мандрував тими ж стежками. Читаючи Вашу книжку, я наче знову побував у тих краях, де ходив наш Тарас» [5, с. 132].

Така висока оцінка – то не просто вдячність за увагу, за надіслану книгу. Вона цілком умотивована і заслужена. Бо повість побудована на документальній основі. Автор детально вивчив публікації, що стосувалися факту перебування Тараса Шевченка на Поділлі, відображення в його повістях «Варнак» та «Прогулка с удовольствием и не без морали» подільських мотивів – побаченого, почутого, записано й замальованого. Адже приїжджав він до губернського центру із спеціальним завданням Київського, Волинського і Подільського генерал – губернатора Дмитра Бібікова – куратора Тимчасової комісії для розгляду давніх актів (Київської археографічної комісії), яка діяла з 1843 року. Розпорядження гласило:

«СотрудникуВременнойкомиссиидля разбораактовШевченке.

Поручаю вам отправиться в разные места Киевской, Подольской и Волынской губерний и постараться собрать следующие сведения: 1) о народных преданиях,

местных повестях, сказаниях и песнях, и всему, что вы узнаете, составить описание, а песни, рассказы и предания сколько можно списать в том виде, как они есть. 2) о замечательных курганах и урочищах, где и в каком месте они есть и какие на счет собственно их существуют на месте предания и рассказы, а также и исторические сведения. С этих курганов снять эскизы с изображением их формы и величины и описать каждый по собранным сведениям. 3) Осмотреть замечательные монументальные памятники и древние здания и составить им описание, чтобы можно было распорядится снять с них в будущем году рисунки. Если бы где-либо вы имели возможность достать какие-либо древности, письменные грамоты и бумаги, то таковые доставить ко мне или, узнав, где они находятся, о том донести...»[2, с. 239 – 240].

Крім цього було видано ще й таке посвідчення: «Предъявителю сего,сотруднику Высочайше учрежденной при мне временной Комиссии для разбора древних актов свободному художникуШевченке поручено собрать в Киевской, Подольской и Волынской губерниях разные сведения о народных преданиях и рассказах, о курганах, древних памятниках, а также собрать древние акты, бумаги и т.п. Почему предписывается градским и земскимполициям Киевской, Подольской и Волынскойгуберний оказывать Т. Шевченке при исполнении возложенного на него поручения самое деятельное законное содействие»[1].

Миколі Магері були відомі тексти листів, задресованих Д.Г. Бібіковим подільському губернатору Афанасію Радіщеву та главі Подільської єпархії архієпископу Арсенію, в яких той просив виявити Тарасу Шевченку всіляке сприяння у виконанні доручень генерал–губернатора Південно-Західної Росії. Так росіяни назвали інкорпоровану наприкінці XVIII ст. частину України, аби ні духу, ні згадки не було про цю вічно непокірну свободолюбиву землю.

Оскільки й досі не має єдиної думки про час перебування Тараса Шевченка на Поділлі, автор прийняв версію шевченкознавця Петра Жура щодо дати і маршруту. Відповідно до неї 32 – літній дипломований художник і письменник вирушив до Кам’янця–Подільського поштовим екіпажем у середу 25 вересня 1846 р. Дорога пролягла через Васильків – Білу Церкву –Липовець – Брацлав– Серби – Могилів-

Подільський – Літнівці (так тоді називалася Нова Ушиця) – Миньківці–Рахнівку.Увечері 27 вересня дообрався до Старого міста подільського губернського центру.

З цієї дати, виписаної на кленовому листочку (так художник – оформлювач книжки позначив сім розділів – сім днів перебування Тараса Шевченка в Кам'янці-Подільському), почалося його перебування на Поділлі. Письменник простелив кам'янецькі стежки «Кобзаря» і до фортеці, її Папської вежі, і до Воздвиженської церкви на Карвасарах,Кармалюкової гори.І, звичайно, –до Кам'янецької чоловічої гімназії. Зустрічі з директором М.І. Вощиніним, географом П.О. Чуйкевичем та учнями залишили взаємний незгладимий слід. 1992 року цей факт увічнено меморіальною дошкою на приміщенні нинішнього історичного факультету, де свого часу розміщувалася гімназія, зі словами: «У цьому будинку 1846 року перебував великий український поет, художник, революційний демократ Т.Г. Шевченко».

М.Н. Магера «олюднив» перебування Тараса Шевченкав Кам'янці, ввівши у повість образи носіїв подільського фольклору. Найперше – це ПетраЧуйкевича, з яким знався ще із Києва, з часу зустрічі на квартирі Пантелеймона Куліша. Це він записав Тарасу три подільських народних ліричних пісні «Пливе щука з Кременчука», «Зійшла зоря ізвечора», «Ой, Кармелюче, по світу ходиш», пройнятих подільськими мотивами[9, с. 11 – 13].

Чи не з нашою гаївкою–веснянкою співзвучна перша із них:

... Тече річка невеличка, тече собі стиха,
Хто не знає закохання, той не знає лиха.
Тече річка невеличка, скочу – перескочу,
Оддай мене, моя мати, за кого я схочу…

Син дворянина з Чернігівщини, вихованець професораМихайла Максимовича, збирач і прекрасний виконавець українських пісень, учитель латинської мови Рівненської, географії Кам'янецької гімназій Петро Омелянович Чуйкевич входив до кола українських патріотів – членів Кирило-Мефодіївського братства. Не раз зустрічався з Тарасом Шевченком, ділився думками, враженнями. А наймичка Одарочка виспівала Тарасові не одну народну пісню. Контакти з молоддю (а вони

таки були, недарма вихованець музиканта і композитора Антона Коципінськогодунаєвчанин Владислав Заремба згодом поклав на музику близько 30 віршів Т. Шевченка) передав через спілкування з гімназистом Грицьком Кучеренком, який возив київського гостя у ПривороттяМаківське на Кармалюкову гору. Серед інших персонажів – канцелярист Ян Жебрацький, гімназист–шляхтич Чеслав, циганчук, кочмар, кам'янчанин Северин, який повідав Тарасові про ув'язнення Кармалюка в Кам'янецькій фортеці.

Сім днів пролетіло швидко. 3 жовтня, у четвер, поштовий екіпаж покидав Кам'янець-Подільський. Промайнули останнібудинки і почалася довга дорога до Проскурова. У долині залишилися Гуменці, над ними –Кармалюкова гора, потім– Нігин, Тинна, Ярмолинці, Проскурів. Запам'яталасяМеджибізька, а далі – трохи менша Летичівська фортеці.

Все це потім на засланні,1858 року, Т. Шевченко згадає в повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали»: «Бедная, малосильная Волынь и Подолия, она охраняла своих распинателей в неприступных замках и раскошных палатах. А моя прекрасная, могучая, вольнолюбивая Украина туго начиняла своим вольным и вражьим трупом неисчислимые огромные курганы. Она своей славына поталу не давала, ворога – деспота под ноги топтала и свободная, нерастленная умирала. Вот что значат могилы и руины. Не напрасно грустны и унылы наши песни, задумчивые земляки мои. Их сложила свобода, а пела тяжкая одинокая неволя»[10].

Повість «Кам'янецькими стежками» згодом,2002 року, стала основою нової книги Миколи Магери «Мій Т. Шевченко» [5].До неї окрім вказаної повісті ввійшли вірші «Тарасе» (1943), оповідання «Вимушена ночівля», присвячене професору Нілі Волошиній, «На шхуні», а також уривок з повісті «З давніх літ», поданий під заголовком «Садок вишневий коло хати».У книзі вміщені відгуки на повість «Кам'янецькими стежками» Олеся Гончара та Петра Жура, а також інтерв'ю кореспондента Хмельницького обласного радіо В.І. Грищука з М.Н. Магерою, в якому письменник 29 травня 2000 року розповів про своє сприйняття Тараса Шевченка.

Якраз у 90-і роки яскраво засяяла зірка письменника М. Магери,з'являлись щороку одна–дві книги. Він став прапором демократичних сил, особливо – літературної молоді. Очоливши обласний осередок Товариства української мови імені Т.Г. Шевченка, по–суті відродив у такий спосіб кращі традиції Подільської «Просвіти».

Під час урочистого відкриття у Кам'янці – Подільському 19 травня 2000 рокуміжнародного шевченківського літературно-мистецького свята «В сім'ї вольній, новій...», письменнику, члену Національної спілки письменників України Миколі Никаноровичу Магері був вручений диплом лауреата Хмельницької обласної премії ім. Т.Г. Шевченка. Зал, де булиприсутні віце-прем'єр Микола Жулинський, гості з Києва, Канади, США, Росії та інших країн світу, стоячи вітав нового лауреата найвищої обласної премії в галузі культури...

Микола Никанорович Магера зайняв чільне місце в плеяді подільських шевченкознавців, таких як Олександр Відоменко, Анатолій Сваричевський, Віталій Мацько, Євген Назаренко, Станіслав Федоренко, Олег Будзей та інших. Життя і творчість Тараса Шевченка стали потужним стимулом його діяльності, сформували життєву і творчу позицію Миколи Магери, українського патріота, просвітника, митця.

Список використаних джерел та літератури:

1. Будзей О. Кобзар і Кам'янець. Документ / Олег Будзей // Подолянин. – 2014. – 28 лют. (№ 9). – С. 8.
2. Левицкий О.И. Археологические экскурсии Т.Г. Шевченко в 1845 – 1846 гг. // Киевская старина. – 1894. – С. 231 – 244.
3. Магера М.Н. З давніх літ: повість / Микола Магера. – Хмельницький: поділля, 1995. – 96 с.
4. Магера М.Н. Кам'янецькими стежками: повість / Микола Магера. – Хмельницький: Облполіграфвидав, 1989. – 158 с.
5. Магера М.Н. Мій Т. Шевченко / Микола Магера. – Хмельницький, 2002. – 141 с.
6. Магера М.Н. Привіт тобі, сонце!: поезії, казки, щоденник / Микола Магера. – Хмельницький, 1995. – 134 с.
7. Магера М.Н. Я хочу жити: поезії / Микола Магера. – Хмельницький: Облполіграфвидав, 1990. – 53 с.
8. Рідний край у творах Миколи Магери: бібліогр. покаж. / Наук. б-ка Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка;Дунаєвецькарайбібліотека [уклад.: В.С. Прокопчук, Т.К. Прокопчук]. – Дунаївці; Кам'янець-Поділ.: Зволейко Д.Г., 2011. – 56 с.: 8 фото.
9. Сваричевський А.В. Шевченко і Поділля. Земля, яку сходив Тарас / Анатолій Сваричевський. – Хмельницький : Поділля, 1994. – 64 с.
10. Шевченко Т.Г. Твори: в 5 томах. – К.: Дніпро, 1995. – Том 4: Повісті. – С. 202.

В статье анализируется влияние жизненного подвига и стихов Великого Кобзаря на жизнь и творчество писателя М.Н. Магеры.

Ключевы еслова: *Тарас Шевченко, «Кобзарь», Подолье, Каменец-Подольский, поэзии.*